

Priroda
Javna ustanova

primorsko-goranska županija

HEP
NOVI LIST

Posebni prilog Novoga HEP-a uz dan planina, 11. prosinca

Zeleni vidici

Planinske kulture - slavljenje raznolikosti i jačanje identiteta
Primorsko-goranske županije

Pjenišnik - *Rhododendron hirsutum*

Tema Svjetskog dana planina 2016.: Planinske kulture: slavljenje raznolikosti i jačanje identiteta

Razgledne točke

Vidikovci su bili, a danas su, dio kulturnog identiteta goranskih krajeva

U gorskom koraku kao pretež gorskom i planinskom krajem živi životni svijet, razvili mnoga znanja, vještine i strategije, kako preživjeti. Tako su, primjerice, konačno živje, razvili posebne načine obrade dla, osobito na strumim terenima, kako bi se izbjegla prejemanja izloženosti eroziji, a mnoga znanja ravnajući, a moguća su, način, već u zaboravljenoj oku voza, mjeđu i iskoristavanju srušne, rudnog blaga, voda, životinja i biljki i drugih prirodnih bogastava.

Pojetini krajevi razvili su i njegovo posebnu narječju, kojima domaći ljudi kroz brojne nazive i topnine opisuju svoj uži zavjet i život u njemu. Ta se narječja, u početnim dijelovima gorskog kotara, od naselja do naselja, znatno razlikuju. Nama nenevitko ih često su teško razumljiva i ponešto egzotična. Ali ako se s više pažnje udubimo u njih, otkrivamo veliki bogatstvo te važnu činjenicu da su duboko pove-

Iz Črniga i iz Beloga kamana

Narječje sadrže veliko bogatstvo nasledja, "šturu", ali su današnje vrijeme izloženo izumiranju. Tako smo pri radu na projektu Vidikovci u šturu rijeke Kupe "otkrili" da čak i nazivi za

Tradicija posjećivanja vidikovaca turističko-izletničke naravi razvila se osobito na području Skradra tridesetih godina prošlog stoljeća, a "infrastrukura" na vidikovcu Orlote stijene kod sela Razdrio izgrađena je pedesetih godina prošlog stoljeća. Danas se važniji vidikovci više nego redovito uređuju, održavaju se smjerokazi i putevi do njih, kao što je nastavljena tradicija u Skradu i brodmoravičkom kraju, ili na vidikovcima iznad izvora Kupa u Nacionalnom parku "Risnjak". Neki su još "usnui", zarasli vegetacijom i djelomično zaboravljeni, ali istinski ljubitelji prirodnih zanimljivosti nači su put do mnogih takvih privlačnih točaka u goranskom krajobrazu.

pojedine skupine sela i zaselaka, tj. za ljudi iz pojedinog kraja mogu biti dovedeni u vezu s geološkim podlogom kraja. Primjerice, za zitelju sela koje je smješteno na slikanom i vdonopropusnom stijenom u porječju Kupe ili Dobre kaže se: "on je iz Črniga kamana", a ako upitate ljudi čije je selo na karbonatnom, vodopropusnom geološkom

podlozi - na vapnencu ili dolomitu oni će vjerojatno reći da su: "iz Beloga kamana".

S geološkom podlogom u vezi je iskoristavanje vodenih bogatstava ali i sume. Na Crveni kamani razvijenog bogata hidrokarbonske mreže s mnogim izvorima koji se koriste ili su se nedavno koristili u vodopropuskih, dok je na Belom kamani udruživ vlastita ekstakuda voda, sa slijedi gradili lokve ili se po vodu isli na udaljene izvore koji nisu nikad ili su ujekoj kada prešuvali. Tako je bio i izvor Orlot kod istoimenog vidikovca neadekvatno udaljenog zaselka Zavrth u brodmoravičkom kraju koji smo također postigli i obadrali u našoj noći knjizi o vidikovcima.

Brojnim obrub označava

poseban tip krškog izvora čija voda izbija na površinu na strmim karbonatnim padinama ili ispod kakve karbonatne stijene u kanjonu, a u štrem porječju rijeke Kupe palazi se nekoliko takvih izvora identificiranih i to kako nazivom Obrh i to kako "Risnjak". Neki su još "usnui", zarasli vegetacijom i djelomično zaboravljeni, ali istinski ljubitelji prirodnih zanimljivosti nači su put do mnogih takvih privlačnih točaka u goranskem krajobrazu.

U sumama, na pojedinih tipovima stijena raste tropska, bela bukva, koja je prema predaji i iskuštu mnogo kvalitetnija od istog tipa drveća koje potječe s drugačijim podlogama. Takvih primjera "identitetskog nasljeđa" moglo bi se još mnogo nabrazati, ali jedan je i vidikovci.

Treba istaknuti da su vi-

dikovci također bili, a danas su, dio kulturnog identitet-

ka goranskih krajeva.

Oni su nekad (kao i danas) bili važne točke u krajobrazu,

kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

na kojima su se koristile u vodoprovodima, vodama i sl.

Uzgora, u vodama i sl. i vidikovci

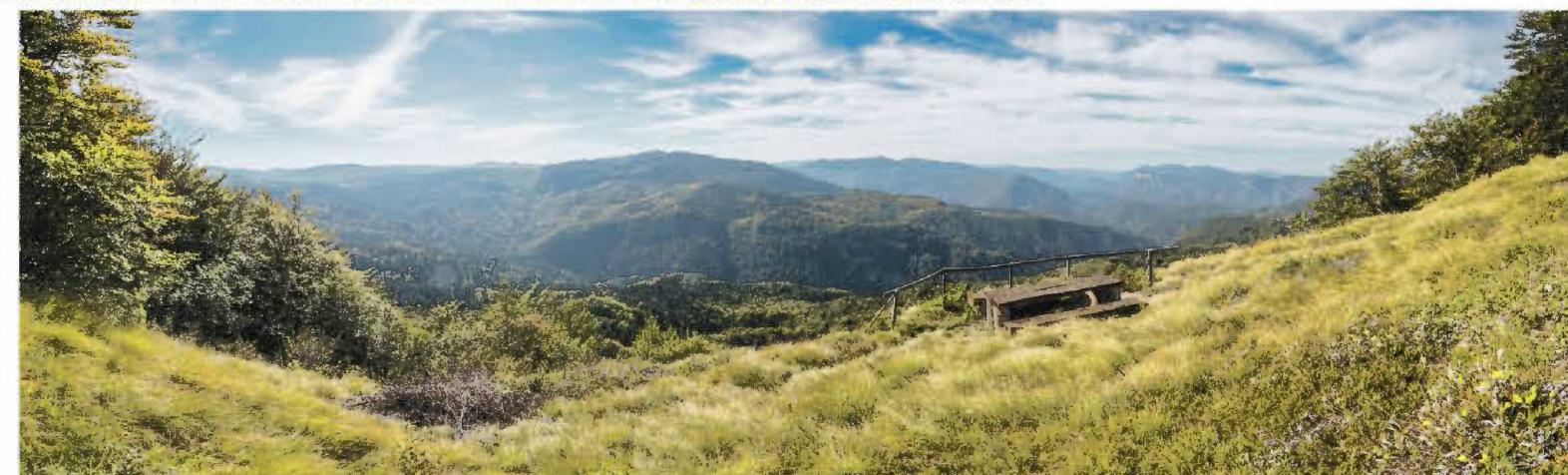
na kojima

Zeleni vidici

Perić

Unastavku šumskog puta koji vodi od vidikovca Kavanova stena, nakon kraće vožnje stiže se do manje ceste na koju nacrtanu smjerokaz prema vidikovcu Perić. Položaj vidikovca na padini s manje šumske vegetacije omogućuje uistinu širok vidik prema okolnom području. Zbog toga i nekih općih značajki, i ovaj bi vidikovac u našoj neslužbenoj kategorizaciji zaslužio naziv „zračnog vidikovca“. Pogled s Perića usmjeren je prema zapadu i seže daleko, pa je

Kod Planinarskog centra Petehovac

Vjerojatno najljepši pogled na grad Delnice, Delničku kotiju i najviši vrhove sjeverozapadnih Dinara – Risanjak i slovenski Snežnik s mnogim nizlom okolnim vrhovima, moguće je doživjeti popnemo li se do ugostiteljskog objekta na Štimčevom vrhu, jedne od najavaznijih izletničkih točaka u Planinskom centru Petehovac. Vidikovac je od parkirališta ugostiteljskog objekta udaljen tek nekoliko desetaka metara i opremljen je sli-

nicom i klupama za odmor. Vidik se široko otvara prema zapadu zahvaljujući projekciji u bukovom šumi. Međutim, još zaokruženiji pregled na krajobraz dobili ćemo nedaleko telekomunikacijskog tornja s ruba skijaških livada prema sjeveroistočku Istočku. S tih livada moguće je vidjeti i Kupljacki vrh, Skradinski vrh, Loškustenu, Kočevski rog, Vlšnjevicu i Bjelolasicu. Na padini Kupjačkog vrha možemo uočiti i vidikovac Bela stena s kojeg se Štimčev vrh također vidi lje-

Nedaleko mjeseta Razdrto na području općine Brod Moravice, iznad brdskih padina koje se obravaju prema Kupi, na rubu strme, dijelom stjenovite padine nalazi se vidikovac Orlove stijene. Do njega se može doći cestom Brod Moravice – Velike drage – Male drage – Razdrto ili iz smjera mjeseta Presika (iznad Vrbovskog), odakle vodi šumska cesta prema lovačkoj kući Litoric.

Potrebno je ponovo pratiti planinarske markacije i malobrojne smjerokaze jer je rijec o području koje najčešće posjećuju samo planinari i šumari. Popunji izostanak urbanih zvukova daje mogućnost osluškivanja zvukova prirode pa čak i ugodne išline, koju ipak brzo nadvadaju ptičji pjeovi. Vidik se s Orlove stijene otvara uglavnom prema slovenskoj strani jer je Kupa ovdje granična rijeka. Najblže nama, na su-

Orlove stijene

Vidikovac u Severinu na Kupi

Ublizini glavne prometnice u Severinu na Kupi (Lujizjama), uz stari dvorac nalazi se zaštićeni spomenik parkovne arhitekture – perivoj. Upravo u njemu dijeli perivoj, gdje se nasele drvena klupica za odmor, na robu strme, a uz sam dvorac, malo je vidikovac. Odatle se iznenada otvara vidik kroz okvir koji čine krošnje starih stabala lipa u smjeru sjeverozapada, tj. uzvodno u dužinu kanjona Kupe. Rijeka Kupe ovdje već manje vijuga te se s tek nekoliko blagih zavoja polako

priprema da iz brze gorske rijeke pret jede u sportiju nizinske kakva dalje u glavnom proteče kroz veći dio Karlovackog polja. Kupa je ispod dvorca u Severinu još uvek stijesnjena šumoviti padina s obje strane – na hrvatskoj strani su s njenе desne strane strome i šumovite padine brda Strata, dok su, na slovenskoj strani vidljive padine brda Straža. S obje strane toka rijeka razražala su se raznovrsna stabla bujnih krošnji, od kojih su zbog srebrastosive boje najuobičajiva stabla bijele vrbe (*Salix alba*).

Grozdasta kamenika

(*Saxifraga paniculata* Tausch)

Lako je prepoznati ljuč po izloženim bijelim ljuskicama vrapenca na rubovima listova rožeta. Raširena je u Alpama i u arktičkim predjelima s obje strane Atlantika. U PGZ-u raste na planinskim stjenama najviših vrhova Gorskih kotara i Učke. Na nekoliko mjestu „spušta“ se, međutim, u sumski pojaz, a takva stanisa su i pojedini stjenoviti vidikovci okrenuti sjeveru. Budući da se radi o malim i izoliranim nalazištima, može se pretpostaviti da su „šumske“ populacije ledeno-dobri praostraci i stoga mogu biti zanimljivi u zaštiti prirode.

Kuglaš

(*Glomeris sp.*)

Ponekad poželimo doći na vidikovac prije zora ili ostati do zalaška sunca kako bi uživali u nesvakidašnjim priozorima. Kad se navecer već smrati ili je ujuto još tamno, ponekad će nam na vidikovima pažnju zaokupiti sićušni svjet malih katica koja se kreću i šuškuju između otpalog lješa po šumskom tlu ili po stjenama. Među njima su i razne vrste stonoga. Kuglasta dvojnjaka – kuglaš, pripada široj skupini stonoga čiji su predstavnici uobičajeno odlikuju skromnim i nezanimljivim bojama zbog kojih su teže uočljive na šumskom tlu. Kontrastni žarkotriveno-crni kuglaš je u posjedu obojenosti jedna od rijetkih iznimaka među stonograma. To nas i ne treba čuditi jer se životinja odlikuje lijepljivom obrambenom otrovnom tekućinom kojom se brani od potencijalnih napadača. Pojavu nazivamo upozoravajuću obojenost ili aposemija, a suprotnog je predznaka kriptičnoj (zaštitnoj) obojenosti većine ostalih stonoga.

impressum

Posebni prilog Zeleni vidik PGZ-a, urednik priloga Bruni Lončarić, grafičko oblikovanje Mara Nezirović, tekst Marko Randić i Ivana Rogić, fotografije: Patrik Krstinić, Marko Matetić, Marko Randić, Ivana Rogić, Luka Češić, Luka Arsić, Denira Hrvatin, Dolores Nić, istrtura Linda Lenac, pomoći poslov: Omerla Jadršček, glavni pokrovitelj priloga JU Priroda, za pokrovitelja Sonja Šišić, ravnateljica, iskano u Novom listu u subotu, 10. prosinca 2016.

Lijepi luk

(*Allium carinatum* subsp. *purpureum*)

S travnatim cestama vidikovaca. Postojece oviranju su lijepi vidici prema dolini Kupe i neznatni prirodnim vodama. Ako pogledat slike hodočasnika skrememo prema da vidjeti čemu da oko nas rasne mnoge zanimljive biljne vrste i u travi se sakrivaju mnoge divotinje. Jedna od vrsta koje svato postoji u godini je i ova vrsta laka zmanjajuća i sasvim endemicka trave kalničke šašika (*Sesleria kalnikensis*). Upravo se tako vegetacija razrasla uz dolomitne stijene u blizini vidikovca Perić na padinama Skordorskog vrha.

Naočiti šupljozub

(*Galeopsis speciosa*)

Ljepa oblika, boje i gradu sitnih detalja cuijega koje raste uz rubove šumskih cesta na putu do vidikovaca često niti ne zamjećujemo. Jedna od takvih skromnih, ali čestih biljaka s neobično zanimljivim cvjetovima je naočiti šupljozub, na čijim se dvousimatim cvjetovima, jer biljka pripada porodici usnica (*Lamiaceae*), izmjenjuju ljubičaste, žute i bijele boje skladno ukomponirane u šare i oblike koji pobudu mašt.

Smrekina kopitarka

(*Fomitopsis pinicola*)

Zidna gušterica

Obilaskom vidikovaca opazili smo da se ne nekoliko mješta, osobito na drvenim ogradama koje štite rubove vidikovaca, sunčaju gušterice. Na vidikovcu Perić i na Kavranovu radlo se o zidnoj gušterici, za što smo potvrdili i od stručnjaka herpetologa koji su proučili fotografije. Na terenu zidnoj gušterici nije uvijek lako razlikovati od endemične horvatovke gušterice (*Hierolacerta horvathii*) koja je zabilježena i u dolini Kupe, na slovenskoj strani, kod spilje Blipa, a tamo se životi prostori ove dvije vrste čak i preklapaju.

Endemična kalnička šašika

(*Sesleria kalnikensis*)

Bijeli svijet vidikovce u slijvu rijeke Kupe (na području PGZ-a) u većini slučajeva počinje tipične kanjonske značajke. Na stjenama i streljivim padinama kanjona mijetaju se gorske i submediteranske vrste, a u pukotinama stijena ukorijenile su posebne zajednice biljaka stijenice ili hazmofta. Ostale su stjenama zanimljiva endemicka zajednicka travkoščika šašika. Kalnička šašika razvila je dobla premja. Kalnička gorica je dio joj obuhvaća i neke planine Hrvatskog zagorja, Žumberačko i Samoborsko gorje, dijelove Slovenije i Gorskih kotara odakle se širi do Pit-

vičkih jezera. Ova dekorativna endemična trava posebnost je gotovo svih stjenovitih vidikovaca u slijvu rijeke Kupe i zabilježili smo je, primjerice, na Orlovim stjenama, Kavranovićevi steni, Obrtu, Kavranovu radlo, na Vidikovcu na padini planine Digmali, Beloj steni na padinama Kupljakačkog vrha, na vidikovcima oko Kupljakačkog vrha, na vidikovcima oko rijeke Kupe kod Razloga i brojnim drugim.

Kalnička šašika najčešće raste na stjenovitim padinama koje su okrenute prema sjeveru, pa na njima, zbog hladnije i vlažnije podloge, uz kalničku šašiku, često nastaju brojne izra-

zito planinske biljne vrste koje su se u dolini Kupe spustile na nenadobijeno male nadmorske visine. Na toplim zapadu okrenutim padinama, može se na nekoliko mješta u vidikovcu u divu kape, po samom hrgatu, i na malikog biljnjaku svijetu, zaključiti da je mikroklimski podjednako čak i za uspijevanje mnogih toplokljubnih submediteranskih vrsta. Tako na novootvorenom platou na rubu vidikovca Belo stene raste i submediteranska vrsta trave jesenjska šašika (*Sesleria autumnalis*). Rasprostranjena je po gotovo svim primorskim šumama, ali se ponajgore na zidovima i topljim mjestima može naći i u dolini rijeke Kupe i njenih pritoka.